

NOVĚ ODHALENÝ SKLEP V DOMĚ ČP. 604/I NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ V PRAZE

ZDENĚK DRAGOUN

Klíčová slova — Praha – Staré Město pražské – raně gotický dům – podloubí – gotické vstupy do sklepů – kamenické opracování

Na konci roku 2008 byla zahájena poslední etapa úprav suterénů domu čp. 604/I na východní straně Staroměstského náměstí – tzv. Týnské školy. Dům se nachází na rohu Staroměstského náměstí a Týnské ulice. Společně se svým jižním barokním sousedem a severně položeným rekonstruovaným gotickým domem U zvonu vytváří renesanční část malebné historické kulisy před monumentálním průčelím chrámu Panny Marie před Týnem.

Obr. 1. Renesanční fasáda Týnské školy na východní straně Staroměstského náměstí nasedá na gotické loubí. Pohled od východu (foto J. Hlavatý).

Přestože fasády obou domů mezi Celetnou a Týnskou ulicí nenesou středověké výtvarné prvky, mohutné gotické loubí napovídá, že jejich historie sahá hlouběji do minulosti (obr. 1), v případě sousedního čp. 603/I dokonce do románského stavebního období (DRAGOUN/ŠKABRADA/TRYML 2002, 277–280). I když u čp. 604/I nemůžeme doložit existenci románské zástavby, lze komplikovaný vývoj domu konstatovat již v rané gotice. Dnešní stavba byla původně dvěma samostatnými měšťanskými domy, písemně připomínanými poprvé r. 1359 a 1363 a spojenými po roce 1407 (LÍBAL/VILÍMKOVÁ 1956, 4; VLČEK 1996, 404;). V literatuře panuje shoda nad datováním nárožní části do sklonku 13. století (LÍBAL/VILÍMKOVÁ 1956, 4; VLČEK 1996, 404), jižní polovina dnešního domu bývá kladena do 1. poloviny 14. století s možností staršího vzniku (ibid.).

Rozdíly mezi oběma částmi dnešního širokého domu můžeme dodnes spatřit na klenbách podloubí – v severní části je podloubí vybaveno jednoduchými mírně prožlabenými žebry s reliéfními svorníky, která datují vznik loubí do sklonku 13. století a dovolují je považovat za nejstarší dochované podloubí nejen v Praze, ale u nás vůbec (LÍBAL/MUK 1996, 114). Vyspělejší žebrová klenba jižní části podloubí vznikla o několik desetiletí později, patrně ve 2. čtvrtině 14. století. Markantně se rozdíl mezi oběma domy projevují i v suterénech.

Uspořádání sklepů odpovídá původním dvěma domům. Ve vstupní místnosti severní části, přístupné strmým schodištěm přímo z podloubí, pozorujeme zaklenutí dvojicí křížových kleneb oddělených pasem. Při starších stavebních úpravách byl v jeho východní stěně zaznamenán hrotitý portál, dnes nepřístupný. Do jižní zdi, která původně oddělovala tento sklep od sousedního, je prolomen pozdější vstup, kterým se dostaneme do druhého sklepa. V jeho klenbě znovu spatřujeme mohutný pas z velkých, pečlivě opracovaných kvádrů, ale samotná klenba je prostší, valená. Při bližším ohledání stěn si můžeme všimnout na jižním konci západní stěny mladší zezdívky v místech, kde původně ústil z podloubí vstup do tohoto, tehdy ještě samostatného sklepa. Na jižní stěně také můžeme vidět dvě zezděné pravouhlé odkládací niky – prosté výklenky ve zdivu, do nichž bylo možné odkládat různé předměty, nejčastěji zřejmě sloužící k osvětlení zdejšího prostoru. Opracované boky a překlady těchto výklenků byly začištěny kamenickým zubákem. Právě podoba odkládacích nik, které jsou tvarově velmi blízké nikám pražských románských domů, je společně s použitím valené klenby s kvádrovým pasem a velmi nízkým nasazením klenby jedním z argumentů, o něž lze opřít názor o vzniku tohoto suterénu již v průběhu 13. století. Podobné niky spatřujeme například u sklepa v západní části průčelní zástavby Sixtova domu čp. 553/I v Celetné ulici, datovaného rovněž do 2. poloviny 13. století (VLČEK 1996, 371). Podobné řešení valené klenby s pasem z pečlivě opracovaných kvádrů zaznamenáváme například v pozdně románském spodním podlaží domů čp. 1/I a 11–12/I v radničním bloku (DRAGOUN/ŠKABRADA/TRYML 2002, 29, 35) nebo v raně gotickém zahloubeném přízemí domu čp. 478/I na jižní straně Staroměstského náměstí, kde je již goticky zahrocená klenba realizována v prostoru ještě románsky polozahloubeném (DRAGOUN 2004, 125sq.).

Naproti původnímu, dnes zezděnému vstupu je ve východní stěně sklepa dobře dochovaný hrotitý gotický portál, donedávna rovněž zezděný. Jeho kamenické prvky nesou také stopy opracování zubákem stejně jako armování portálové niky zezděného vstupu do sklepa z podloubí, některé kamenné kvádry opukového klenebního pasu i opukové prvky rámuující zezděné výklenky. V organismu sklepa je tento portál umístěn organicky a nepředstavuje dodatečně realizovaný prvek.

V souvislosti se zamýšlenými stavebními úpravami byla v roce 2005 zezdívka portálu za asistence archeologů NPÚ Praha částečně odstraněna s cílem poznat prostor před portálem. Tam jsme očekávali spíše jen nevelký prostor vstupní šíje, kterou by se sestupovalo do vstupu do sklepa ze zadní strany domovní parcely a která by doplňovala vstup přímo z náměstí podobně jako například v raně gotickém suterénu domu čp. 478/I na jižní straně Staroměstského náměstí proti radnici (DRAGOUN 2004, 126) nebo i v severní části zdejších sklepů. Téměř výlučně ze zadní části parcely vedly totiž vstupy do spodních podlaží starších, románských domů, budovaných na Starém Městě v průběhu 12. a na počátku 13. století (DRAGOUN/ŠKABRADA/TRYML 2002, 356). Zdvojení vstupů zpřístupňuje spodní podlaží jak ze zadu z dvorní části parcely, tak přímo z veřejného prostoru, a setkáváme se s ním zatím v raně gotickém období, zatímco gotika obecně preferuje přímý a jediný přístup z komunikačních prostor, tedy z ulic a náměstí.

Skutečnost však byla překvapivě jiná. Za portálem o šířce 128 cm se v nevelkém odstupu objevil další, 115 cm široký portál, osazený v druhé, samostatné zdi probíhající 25 cm za východní zdi sklepa souběžně s ní a posunutý oproti prvnímu poněkud k severu. Obě zdi s portály byly docela mohutné, šířka západní z nich dosahovala 130 cm, východní 112 cm. Kamenicky začištěné portály byly osazeny vždy ve východních lících zdí, do západních zasahovaly portálové niky, takže vstup do obou portálů se předpokládá od východu. Uzavření nově odhaleného portálu ještě nebylo hrotité, ale půlkruhové (obr. 2). Opracování kamenných článků portálu jednoduchým špičákem nebo úzkým dlátem oproti vyspělejšímu zubáku, používanému u některých kamenických prvků v přední části sklepa, rovněž avizovalo větší stáří nově odkrytých konstrukcí. Za nově odkrytým portálem nebyla zjištěna předpokládaná úzká vstupní šíje, ale poměrně široký prostor, zřejmě další, později zasypaný sklep. Vnitřní líc stěny, ve které se nalézal nově objevený portál, byl z uvedených důvodů předmětem našeho zvýšeného zájmu – byla-li by provedena z románského kvádríkového zdiva, odhalili bychom tak další kamenný románský dům. Zdivo stěny bylo ale lomové, z nepravdělně lámavých kusů opuky bez románského pečlivého opracování a kladení do pravidelných řádek. Nicméně vztah obou portálů dokládá, že dosud známý sklep byl teprve dodatečně vložen do staršího, původně alespoň dvouprostorového sklepa, z něhož v době stavby mladší části zůstala v provozu východní část. Z té se již dříve existujícím portálem postoupilo k portálu novému a jím do nových sklepních prostor. Všechny uvedené indicie dokládají skutečnost, že starší z obou sklepů byl postaven zřejmě těsně po polovině 13. století.

Obr. 2. Průhled z východního sklepa starším, půlkruhovitě uzavřeným portálem a částečně odtesanou portálovou nikou na mladší, hrotitý portál západního sklepa. Pohled od severovýchodu (foto J. Hlavatý).

Formování portálu a použití kamenických nástrojů odpovídá ještě románským stavebním formám, technika zdiva je již prokazatelně gotická. Protože na sebe oba portály osově přímo nenavazovaly a při jejich průchodu bylo nutné učinit drobnou kličku, byla hrana zdiva starší portálové niky částečně osekána, aby nedocházelo ke kolizím s ní, zejména při transportu zboží dopravovaného do sklepa. V této společné podobě vydržely oba portály několik set let, až do zasypání východní části sklepa. K němu došlo, především podle nálezů keramiky v zásypu, někdy na přelomu 16. a 17. století.

Úpravy v roce 2008 byly zahájeny po důkladné, několikaleté přípravě stavební akce a po konzultacích s orgány památkové péče. Znovu za archeologického dohledu bylo přikročeno k vyklizení

dodatečně zasypaného sklepa. Nevelké množství v něm zjištěných nálezů potvrdilo datování jeho zániku do 16. či 17. století. Rovnoběžkově orientovaný sklep o rozměrech 7,40 x 5,30 m se zachoval v podobě, kterou mu dala jeho výstavba v době po polovině 13. století bez výraznějších mladších úprav. Nevelkými zachovanými torzy byla doložena existence valounkové dlažby. Dochované kapsy pro trámy v severní a jižní stěně dokládaly dřívější přítomnost trámového stropu, kde příčně ložené trámy podpíral průvlak ukotvený v západní a východní stěně. Samotné stěny nebyly příliš členěny, obě delší stěny nebyly členěny vůbec. Jejich zdivo bylo neomítané, lomové, přičemž v jižní stěně byla zaznamenána přítomnost většího množství jednoduše otloukaných opukových kvádrů, které mohly být původně součástí románské stavby, rozebrané někde v okolí (obr. 3). Nejčlenitější byla východní zeď, v níž bylo těsně pod úrovní stropu umístěno patrně větrací okénko, dále dvě stříškovitě zahrocené odkládací niky (vymezené poněkud překvapivě kamenicky neupravenou opukou lomového charakteru) a v jihovýchodním rohu sklepa půlkruhově zakončený portál, kterým byl prostor přístupný po schodech ve vstupní šíji od východu ze zadní části parcely (obr. 4, 5). Dodatečně zadržena šíje se dvakrát lomila a zadní stěna výklenku v její jižní stěně těsně před portálem se vyznačovala zdivem kvádrového charakteru, bohužel v rozsahu, který nedovoloval jednoznačně určení této partie jako románské (obr. 6). I v kladném případě by se však jednalo o románské zdivo sousedního domu čp. 603/I, z něhož takové

Obr. 3. Jižní stěna nově odhaleného sklepa obsahuje patrně druhotně použité románské kvádrky. Pohled od severu (foto J. Hlavatý).

členěný portál, kterým byl prostor přístupný po schodech ve vstupní šíji od východu ze zadní části parcely (obr. 4, 5). Dodatečně zadržena šíje se dvakrát lomila a zadní stěna výklenku v její jižní stěně těsně před portálem se vyznačovala zdivem kvádrového charakteru, bohužel v rozsahu, který nedovoloval jednoznačně určení této partie jako románské (obr. 6). I v kladném případě by se však jednalo o románské zdivo sousedního domu čp. 603/I, z něhož takové

zdivo známe již ze dvou jiných částí domu. Práh portálu byl umístěn ve výšce cca 170 cm nad podlahou sklepa, stupňovitě byl upraven i průchod zdí a dokončení sestupu do sklepa bylo zprostředkováno původně zřejmě pěti stupni interiérového schodiště. V jižní partii západní stěny byl umístěn výše popsaný portál, v jehož nische byly zřetelné kapsy pro trámovou závoru. V prostoru severovýchodního nároží sklepa lze spatřit zdivo poněkud odlišného charakteru než ve zbývajících partiích suterénu, zdůrazněné ještě vertikální nerovností zdí.

Archeologický dohled a dokumentace odkrytého prostoru nepřinesly odpověď na otázku, z jakých důvodů došlo k zasypaní relativně rozsáhlého sklepa. Běžné důvody takovýchto postupů bývají nejčastěji statické nebo souvisejí s vysokou hladinou spodní vody. Žádná z těchto eventualit se ale v daném případě nejeví jako reálná a zasypaní použitelného sklepa představuje i nadále drobnou záhadu, spojenou s vývojem této stavby. V této souvislosti je možné upozornit na skutečnost, že po odstranění zasypaní sklepa se na severní stěně před jejím definitivním očištěním rýsoval zhruba trojúhelníkový otisk kužele (?) čisté jílovité hlíny, který však byl před zasypaním sklepa odstraněn (obr. 7). Pakliže se nejednalo o skladovaný (výrobní?) materiál, mohl by svědčit o zanášení suterénu již v době před jeho definitivním zasypaním. Rovněž existence dřevěného stropu sklepa je na Starém Městě pražském i v celém historickém jádru Prahy spíše výjimečná.

Zajímavé je i porovnání stavebního vývoje suterénu se známými písemnými prameny. V roce 1331 vydala staroměstská městská rada nařízení o nutnosti dláždít ulice a v něm zmiňuje i odstranění vstupních šjíj do sklepů, umístěných v ulicích i podloubích (LEDVINKA/PEŠEK 2000, 134). Byl-li tento příkaz striktně dodržován, pak by přítomnost zazděného vstupu do sklepa přímo z podloubí nasvědčovala vzniku domu již před rokem 1331 a odpovídala by pak i datování jižní části podloubí. Už tehdy ale byly možné výjimky – u staveb, které měly nad podloubím obytné prostory. Tak tomu asi

Obr. 4. Východní stěna nově odkrytého sklepa – stav po odkrytí. Vlevo výklenek s větracím okénkem, uprostřed dvojice odkládacích nik s kapsou pro průvlak nad nimi, vpravo portál vstupu z východní části parcely se spodním úsekem schodiště. Pohled od západu (foto J. Hlavatý).

Obr. 5. Východní stěna nově odkrytého sklepa – stav po restaurování (foto J. Hlavatý).

Obr. 6. Severní stěna nově odkrytého sklepa před očištěním se zachovaným otiskem před zasypaním odstraněného kužele jílovité hlíny. Pohled od jihozápadu (foto J. Hlavatý).

Obr. 7. Výklenek v prostoru vstupního schodiště od východu se zdí-
vem kvádříkového charakteru. Po-
hled od severu (foto J. Hlavatý).

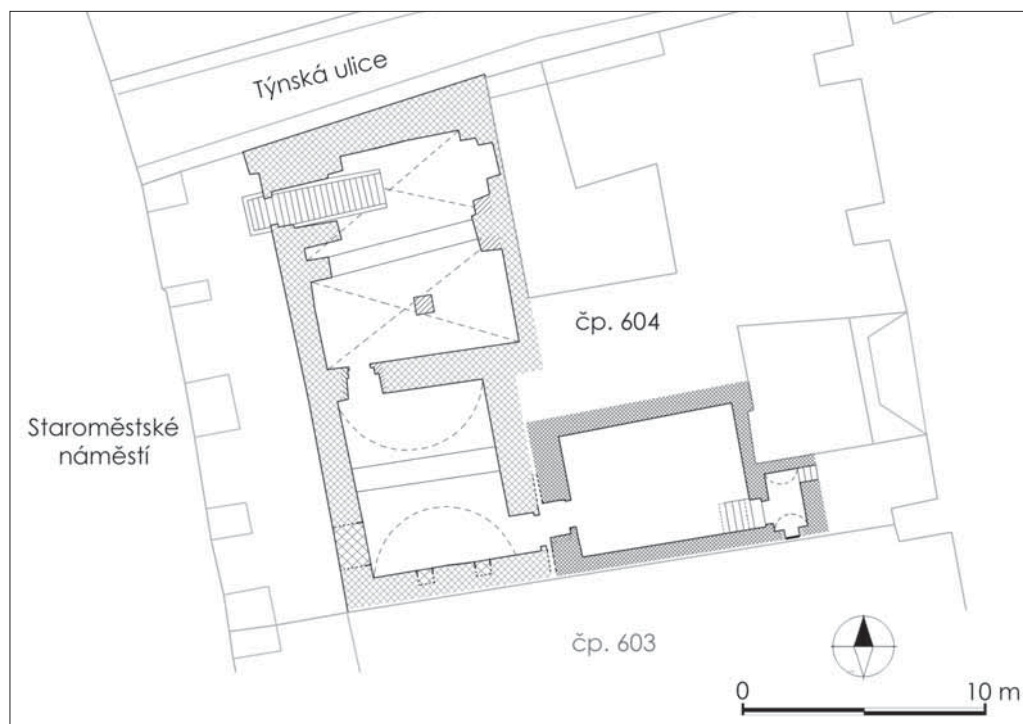
bylo jak u severního z původních dvou domů na parcele dnešního čp. 604/I nebo u jižní části sousedního čp. 603/I – tam zůstaly tyto vstupy zachovány až dodnes. Dnešní stav, v němž jsou přístupy do suterénu přímo z veřejného prostranství v Praze výjimečné, dokládá, že pražští radní ve středověku těchto výjimek příliš neudělovali.

Promítneme-li uvedené závěry do naší konkrétní stavby, pak můžeme počítat s tím, že severní část domu měla v důležitém roce 1331 už několik desetiletí postavené podloubí a zřejmě nad ním i obytné prostory, a získala tedy zmíněnou výjimku nutnou pro zachování vstupu do sklepa z podloubí. Vedlejší dům takto vybaven ještě nebyl a možná ještě

ani neměl podloubí. To by pak mohlo vzniknout v jediné stavební etapě společně se zazděním vstupu z náměstí, zřejmě těsně po inkriminovaném roce 1331 a přesně do té doby je datováno i nové podloubí. Osekání nároží portálové niky u staršího portálu vypovídá o tom, že skladované zboží se do sklepa dostávalo zezadu a že tedy původní vstup z prostoru náměstí byl již zazděn. Takový vývoj odpovídá dosavadním zjištěním o sledovaném domě a navíc nás naplňuje optimistickým pohledem na funkci městské samosprávy, která bedlivě dodržovala svá nařízení a nenechávala se (doufejme) jinak ovlivnit.

V současném stavu jsou sklepní prostory názornou ukázkou podoby suterénů Starého Města ve 13. století (obr. 8). Na jejich odhalení byly poskytnuty prostředky z fondů Evropské unie a výsledek

Obr. 8. Půdorys sklepů dnešního domu čp. 604/I. **Husté** křížkování - starší raně gotická fáze; **řidší** křížkování - mladší raně gotická fáze; **nejřidší** křížkování - dodatečné mladší úpravy (zobrazení J. Hlavatý).

úprav mohou posoudit návštěvníci zdejší restaurace a kavárny stejně jako Pražané, pro něž jsou nově odkryté prostory volně přístupné. V rekonstruovaném prostoru lze shlédnout video ilustrující prováděné práce. Zájem o takto prezentovanou památku je velký. V rámci Dnů památek v roce 2009 si nově odkryté prostory během dvou dnů přišlo prohlédnout na 2000 návštěvníků.

I když na řadu otázek z dějin uvedeného domu dokážeme odpovědět, stejně zůstanou některé alespoň částečně zahaleny rouškou tajemství. A ta, stejně jako další nové objevy na půdě našich historických památek, činí historické jádro Prahy stále zajímavějším, bohatším a atraktivnějším. Pro návštěvníky i pro obyvatele našeho hlavního města.

LITERATURA

- DRAGOUN 2004 — Zdeněk DRAGOUN: Raně gotická vstupní šije do spodního podlaží domu čp. 478/I na Staroměstském náměstí v Praze. *Dějiny staveb*, 2004. 121–129.
- DRAGOUN/ŠKABRADA/TRYML 2002 — Zdeněk DRAGOUN / Jiří ŠKABRADA / Michal TRYML: Románské domy v Praze. Praha 2002.
- LEDVINKA/PEŠEK 2000 — Václav LEDVINKA / Jiří PEŠEK: Praha. Praha 2000.
- LIBAL/MUK 1996 — Dobroslav LIBAL / Jan MUK: Staré Město pražské. Praha 1996.
- LIBAL/VILÍMKOVÁ 1958 — Dobroslav LIBAL / Milada VILÍMKOVÁ: Pasport domu čp. 604/I, Staré Město. Nepublikovaný rukopis, Praha 1958.
- VLČEK 1996 — Pavel VLČEK a kol.: Umělecké památky Prahy, Staré Město – Josefov. Praha 1996.

SUMMARY

A newly discovered cellar in the house no. 604/1 at The Old Town square in Prague

Keywords — Prague – Prague's Old Town – Early Gothic house – arcade – Gothic cellar entrances – stonemasonry

The final phase of modifications to the cellars of house no. 604/1 on the east side of Old Town Square – also known as the „Týn school“ – was commenced at the end of 2008. The preserved building was originally two separate burgher homes, the first written mention of which dates to 1359 and 1363; the homes were joined after the year 1407. A cellar 7.40 x 5.30 m in size, from the third quarter of the 13th century, was discovered to the east of the cellars of the southern-most original home. The preserved wall pockets for beams indicate the former presence of a beamed ceiling: the beams installed in the north-south direction were supported by a joist anchored in the west and east walls. The walls were not very segmented: only a small window just below the ceiling, probably for ventilation purposes, and two pointed, shelter-like niches surrounded by unworked marl of quarry stone nature were located in the east wall. The southeast corner of the cellar featured a portal with a semicircular end, a space that was accessible from the entrance hallway from the east, i.e. from the rear part of the parcel. The original continuation of the cellar toward the west was replaced as early as during the 13th century by the barrel vaulted cellar found at the site today. The newly uncovered cellar is a substantial contribution to our knowledge of Early Gothic secular architecture in the centre of Prague's Old Town.

English by David J. Gaul

Příspěvek je výstupem institucionálně financovaného výzkumného záměru MK 07503233303 „Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence nemovitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny“, dílčího úkolu 307 „Odborné zpracování a vědecké vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů nemovitých kulturních památek a památkových území jako nových pramenů k dějinám území ČR“.

Zdeněk DRAGOUN
Národní památkový ústav v hl. m. Praze
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
dragoun@praha.npu.cz